

Сіверс Зінаїда Феодосіївна, заступник директора з науково-методичної роботи Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, кандидат юридичних наук, доцент

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ

Психологічна специфіка соціального індивіда виявляється через специфіку змісту в його свідомості найважливіших соціально-психологічних феноменів. Соціально-психологічні феномени – це явища, які виражають змістове, наповнене смислами, ставлення суспільного індивіда або групи індивідів до навколишнього світу. Це, зокрема, цінності й норми, установки та життєві цілі, інтереси, ідеали, схильності, переконання, стереотипи тощо. Зазначене цілком стосується соціально-психологічних феноменів, які притаманні групам індивідів з різними характеристиками (у нашому дослідженні соціально-демографічна група – молодь). Соціально-психологічні феномени, з одного боку, відображають сукупність особливостей свідомості, з іншого – є чинниками її становлення.

До соціальних феноменів можна віднести соціальну ідентичність як систему соціальних уявлень, настановлень, стереотипів, норм. Як психосоціальна тотожність ідентичність дає змогу особистості усвідомлювати себе в усьому багатстві ставлень до навколишнього світу та визначає її систему цінностей, ідеалів, життєвих планів, соціальних ролей з відповідними формами поведінки. У соціальній психології соціальна ідентичність – це результат процесу соціальної ідентифікації, який тлумачать як визначення себе через членство у соціальній групі. Одним із перших наголошував на важливості соціальної ідентичності дослідник К. Левін (1948), який вважав, що для збереження відчуття внутрішнього благополуччя людина потребує групової ідентифікації. Схожу позицію обстоювали й засновники теорії соціальної ідентичності (Е. Еріксон, А. Тешфел), самокатегоризації (Дж. Тернер); представники

інтераціоналістської школи (Дж. Мід, І. Гоффман), школи соціальних уявлень (С. Московічі, М. Заваллоні).

Звичай зміст феномену «ідентичність» формулюють у двох контекстах: контекст розвитку, який визначає процес становлення, і контекст порівняння, який визначає оцінку відповідності суб'єктів. Перший контекст визначає ідентичність як сталу сукупність досвіду та, водночас, як самозмінне явище, що забезпечує розвиток особистості. Другий – визначає особистість у контексті її соціального оточення, цінностей, смислів тощо. Соціальна ідентичність - динамічна структура, вона розвивається впродовж життя, причому цей розвиток не лінійний і не рівномірний, проходить через подолання криз ідентичності.

Наукова інтерпретація цілісності соціального суб'єкта має охоплювати політику і право. Це означає, що правомірно виокремити *політико-правову ідентичність* (як вид соціальної ідентичності). Політико-правова ідентичність – це ціннісно-сміслова взаємодія суб'єкта з політико-правовою реальністю, засвоєння і реалізація запропонованих політико-правових статусів. Це якість політико-правового суб'єкта, що характеризує його актуальний стан через самовизначення в політико-правових категоріях (значеннях і смислах), які сприймаються як політико-правові цінності. Формування політико-правової ідентичності – це частина соціального конструювання політико-правової реальності.

Необхідно з'ясувати роль політики і права в пізнанні соціальним суб'єктом самого себе, можливості розвитку й самореалізації в політико-правовій сфері. Політико-правова ідентичність виражає концептуальні уявлення людини про своє місце в певній групі (зокрема суспільстві й державі). Механізмом політико-правової ідентичності є політико-правова ідентифікація як процес мисленнєвого об'єднання себе з певною групою, що виявляється в прийнятті політико-правових ролей і засвоєнні політико-правових цінностей, групових норм, зразків поведінки в політико-правових ситуаціях, які поділяються групою. Процес політико-правової ідентифікації здійснюється

шляхом включення у свій внутрішній світ політико-правових уявлень і настановлень, які притаманні суспільній свідомості.

Політико-правова ідентифікація – це політико-правове самовизначення, зіставлення себе з політико-правовими категоріями в термінах і смислах, які є спільними для членів групи (на протигагу іншим групам). Механізм політико-правової ідентифікації працює як у малих, так і у великих групах. Оскільки людина одночасно (або послідовно) є членом різних груп, то в процесі ототожнення себе з членами групи засвоює різні значущі політико-правові уявлення, моделі та зразки поведінки. Людина набуває не лише суму політико-правових знань, уявлень та досвіду, а й самовизначається стосовно політики і права, зіставляє свої поведінкові сценарії з прийнятною поведінкою в середовищі. І хоча в кожній групі існують свої «правила», загалом вони так чи інакше співвідносяться з тими, що панують у державі. Тому політико-правова ідентичність людини формується на основі усвідомлення себе членом суспільства (громадянином). Така «ми-ідентичність» стосується не лише соціально-когнітивної категорії – уявлення про всіх нас, а й категорії особистісного самовизначення – уявлення про схожість і відмінність (неповторність), що є вищим рівнем самосприйняття. Через розширення меж ідентифікації відбувається досягнення ідентичності з більшою групою.

Таким чином, політико-правова ідентичність характеризує актуальний стан політико-правової свідомості через самовизначення в політико-правових категоріях – прав, відповідальності, свободи тощо, які сприймаються як політико-правові цінності. Вона впливає на політико-правову свідомість, формує її позитивний характер і політико-правову активність. Криза політико-правової ідентичності обумовлена браком засад ідентичності, а також утратою значущого Іншого (права, політики, політико-правових інститутів), призводить до деформації політико-правової свідомості.